

РАДИВОЈЕ МИКИЋ

СЛУТЊА, СТРАШНО И УСПОМЕНА

„Носталгија”, *Писмо* (1992)

У песничкој књизи *Писмо* (СКЗ, Београд, 1992), сачињеној од песама антологијске вредности, посебну пажњу привлаче и песнички облици и типови повезивања стихова у њима. Један од врло честих облика повезивања стихова/типова строфе је и октава. А колико је песнику била важна ова строфа показује и то што је и у наслов једне од песама унета реч октава – „Октаве о лету”. И кад се нешто пажљивије погледају песме са овом врстом строфе (а у књизи *Писмо* их је укупно седам), види се да су неке од њих („Похвала несаници”, „Октаве о лету”, „Носталгија” и „Записано над једним стихом”) и тематски блиске, упркос томе што је песма „Записано над једним стихом”, као и сонет „Никада самљи”, постављена на цитатну подлогу, семантички уведена у простор који је, барем у основним елементима, засновао шпански песник Блаз Де Отеро. А шта је то што повезује четири песме испеване у октавама? Најкраће речено, повезује их један врло стари песнички мотив, који срећемо и код неких наших романтичара (Бранко Радичевић, Ђура Јакшић, Јован Јовановић Змај, Лаза Костић), али, нимало неочекивано, и код песника који су, макар по склоности мистичном, блиски романтичарима, код симболиста (Владислав Петковић Дис, Јован Дучић, пре свих других). Тај мотив би се, уз много упрошћавања, могао одредити као слутња, као имагинативни продор у просторе изван емпирије, тачније речено, изван за њу везаног искуства, односно то је оно стање чије су основне одлике унете у стих: „Што само слути будуће, а не зна”. А да је један такав мотив могао бити близак Ивану В. Лалићу показује и то што је он у својој „Белешци о поетици” навео дефиницију поезије

коју нам нуди Готфрид Бен: „Писање поезије јесте уздизање ствари до у језик непојмљивог” (Лалић 1994: 46).

У „Октавама о лету” то „уздизање ствари до у језик непојмљивог” се огледа у повезивању свега онога што имагинативно кретање може да усмери ка метафизичком доживљају времена (а треба ли додати: тај доживљај времена је код Ивана В. Лалића, увек, у највећој могућој мери, повезан са самом људском судбином): „Кад већ почетком лета сенка чврсне / И протка јуни као жила мрамор / Тад знаш да лето рано ће да прсне / Изнутра, и да предвоји се само / О Илиндану...” Осећајући, једном речи, промену у самом ритму постојања, онај „тајанствени ход времена”, о коме је, поводом песме „Поноћ” Ђуре Јакшића, говорио Љубомир Недић, лирски субјект у песми Ивана В. Лалића каже: „снаге истоврсне / Напете некад твоје конце држе; / Сад пуштају их бестрасно, све брже”. А у Јакшићевој песми се управо „непојмљиво” помаља из времена, јавља се у поноћном амбијенту, и претвара у подлогу за дијалог са умрлом мајком. „Тајанствени ход времена” омогућава да се, толико је то већ и очигледно, мења/преображава оно што су романтичари радо описивали и што се код њих увек може препознати као природа, која и сама, у процесу мистичне трансформације, постаје оно из чега се испреда градиво људског живота. Лирски субјект у песми Ивана В. Лалића, пролазећи маштенски кроз све ситуације у којима човек осећа да је: „И одступницу предао у залог / Одсутној некој милости”, да се, другим речима, потпуно препустио ономе што му неумитношћу судбине стиже из самог времена, долази и до једне особене визије онога што се смешта на крај, што је, другим речима, слутња нестанка: „А срце мотри за крилатом петом / Гласника, мери размак и брзину; / И слуша крике ждралова што плину / У магли мрака, мокрим мимолетом”.

А то што песма „Октаве о лету”, песма у којој се појављује наговештај гласника који, више од свега, може бити гласник смрти, непосредно претходи песми „Носталгија”, никако не треба схватити само као конвенционално питање композиције једне песничке књиге, пошто је више него очигледно да постоје и одређене тематске подударности у овим песмама. „Носталгија” је написана 10. фебруара 1992, а објављена је у збирци *Писмо* (1992):

Можда је био ветар, који склизне
Чујно, ко нападали снег, са грана,
А можда помак пламена што лизне
Ивицу листа јесењег платана,
Ил можда дух залутао у собу
Кроз закључана врата празног стана,

Ил давно лето макну се у гробу –
А можда је то била она Ана;

И звук и слика, мало асинхроно
На позадини августовског злата;
Глас из даљине, као ситно звоно,
Зуј бумбара у чашки суноврата;
Покрет тек уобличен, а већ плине
Ко кварна светлост, ко фатаморгана,
Видљива пена на рубу празнине –
Да, можда је то била она Ана;

Ана из књиге коју ветар листа
у трави, поред заспалог читача;
Ана из раја што накнадно блиста
Удаљен иза пламеног мача;
Ана, кнегиња оградe балкона
Над језером, у чипки пузавице,
Ана у пени чипке свог жипона,
Брбљавој прози своје реченице –

Случајности се у сећање слежу
Ко шећер на дно неопране чаше;
Ситнице само чине равнотежу
Том убрзању пролазности наше.
Можда је био ветар, можда киша
Заостала у сећању платана;
Можда је хтела смрт да ме преслиша,
А можда је то само била Ана.

Песма започиње мотивом недоумице око садржаја онога што долази из времена, односно спољашњег света: „Можда је био ветар, који склизне / Чујно, ко нападали снег са грана, / А можда помак пламена што лизне / Ивицу листа јесењег платана”. Укључујући у своју интерпретацију и друге могућности (да се кроз тај звук, у ствари, оглашава „дух залутао у собу / Кроз закључана врата празног стана”; али допуштајући и могућност активирања кретања ка другој временској равни: „Ил давно лето макну се у гробу”), лирски субјект, сасвим је то очигледно, том изненадном кретању, за које још не зна да ли је стварно или је у питању нешто у самој основи машинско, извор тражи и у душевном стању, у садржају сопственог душевног живота (а том животу обележје дају успомене, сећања на „ону” која се, очито, издваја међу другим

женским бићима: „А можда је то била она Ана”). И тако је у песми Ивана В. Лалића образована основна дихотомија, оличена у два семантичка поља: на једној страни је све што се збива или се могло збити у свету око лирског субјекта, а на другој страни је Ана, замишљена као из успомена захваћена контратежа свему што је, у мањој или већој мери, егзистенцијално/емпиријско, што заиста може бити ту.

Када се погледају и друге песме Ивана В. Лалића, а посебно оне из књиге *Писмо*, лако се види да је реч о песнику коме летњи пејзаж врло често представља повод за имагинативне узлете (ако по страни оставимо „Октаве о лету”, као песму у којој је то више него очигледно, тако је, примера ради, и у песми „Похвала несаници”, у којој се, у једном посебном душевном стању, исписује „читава повест о будућем лету”, али и у песми „Записано над једним стихом”, песми у којој је реч о некој разоритељској сили која се објављује из самог срца времена – „Упорне кише, благе киселине, / Боже мој, ево нагризају лето”). И да би временска подлога песничке визије у песми „Носталгија” била конкретизирана у потребној мери, каже се, у једном високо метафоризованом опису, да се све одвија „На позадини августовског злата”. А представљајући оно што би Настасијевић назвао „бивањем у стварима самим” („И звук и слика, мало асинхроно / На позадини августовског злата; / Глас из даљине, као ситно звоно, / Зуј бумбара у чашки суноврата”), укључујући у песнички опис нешто што је тешко конкретизовати, нешто чији се облик, у исто време, и помала и губи („Покрет тек уобличен, а већ плине / Ко кварна светлост, ко фатаморгана”), нешто што се указује у готово несхватљивом облику, на самој ивици досега перцепције („Видљива пена на рубу празнине”), лирски субјект ће опет све то да конкретизује и мењајући одједном семантичко поље, прећи ће, са онога што је могао видети и чути, на оно што само наслућује: „Да, можда је то била Ана”.

И пошто је и у завршном стиху друге октаве Ана добила средишње место, пошто је, још једном, баш она основно средство за тумачење свега што се збива, морало се приступити некој врсти конкретизације представе о њој. Читава трећа октава је, отуда, и претворена у настојање да се каже ко је Ана и у којим то сферама треба трагати за њом. То што Ана може бити „из књиге коју ветар листа / У трави, поред заспалог читача” и то што она може доћи „из раја што накнадно блиста / Удаљен иза пламеног мача”, једнако као и то што она може бити „кнегиња ограде балкона / Над језером, у чипки пузавице” и што се може наћи „у пени чипке свог жипона / Брбљавај прози своје реченице”, може да, више од свега, упућује на онај тип постојања о коме и Дучић говори у песми

„Залазак сунца” („Опет једно вече... И мени се чини / Да негде далеко, преко трију мора / При заласку сунца у првој тишини, / У блиставој сенци смарагдових гора – / Бледа, као чежња, непозната жена, / С круном и у сјају, седи, мислећ на ме...”), претварајући такву егзистенцију у подлогу за један сасвим особен опис простора („Пред вртовима океан се пружа, / Разлеће се модро јато галебова; / Кроз бокоре мртвих доцветалих ружа / Шумори ветар тужну песму снова”), простора чији је садржај у тој мери естетизован да и не може припадати свету емпирије, као што ни та жена не припада сфери емпирије, већ је њено место постојања оно што се назива евокација, песничка визија, или душевно стање, како би рекли симболисти.

Нема никакве сумње да Ана из песме „Носталгија”, поред тога што настаје у чину евокације, долази и из високо естетизоване сфере (она је „из књиге коју ветар листа”, она је „из раја што накнадно блиста”, она је „кнегиња оградe балкона [...] у чипки пузавице”, она се оглашава и тако што се објављује кроз „брбљаву прозу своје реченице”), што, добрим делом, указује и на њену улогу у Лалићевој песми, улогу која се јасније види тек у завршној октави. У тој октави је, најпре, реч о томе како „Случајности се у сећање слежу / Ко шећер на дно неопране чаше”, а онда се јавља један у поезији Ивана В. Лалића изузетно важан мотив: „Ситнице само чине равнотежу / Том убрзању пролазности наше”. Укључујући у песму „Носталгија” мотив протицања времена, старински речено, мотив романтичарима тако важне пролазности и живота и сваке овоземаљске лепоте и дајући том мотиву и другу језичку одору, иначе честу у бројним песмама овог песника (*убрзање*), Лалић је припремао подлогу за увођење још једног изузетно важног мотива. А тај мотив, уведен после тако пажљиве припреме, мења наш доживљај песме. Наиме, после стиха: „Можда је хтела смрт да ме преслиша”, сви семантички тонови у песми добијају ново средиште, почињу да се везују за нешто што, својом подразумеваном страхотом, свакој ствари и сваком доживљају мења садржај. Ако се, дакле, у свему што лирски субјект чује и види оглашава и смрт, а (како Рилке каже у песми „Искуство смрти”, у преводу Б. Живојиновића: „Тајна је ово одлажење, које / за нас је вечно немо” и свесни да морамо отићи: „Ми настављамо своју глуму”), онда је песма „Носталгија” један облик конкретизације слутње онога што мора доћи и што је, само по себи, страшно, толико страшно да нам је потребно неко уточиште.

Имајући у виду то да оглашавање смрти никако не може да се одвоји од онога што је тајанствено у самом начину оглашавања, у мистичном кретању од „звуча и слике” који се јављају „асинхроно”,

Иван В. Лалић је прибегао једном оригиналном решењу. И он је, као што је то пре њега и из других разлога, урадио Јован Дучић, ономе што је страшно придодао и оно што потиче из успомена и што је високо естетизовано, чак толико естетизовано да је немогуће у свету саме егзистенције. Сврха тог додавања је била у настојању да се читаоцу понуде две семантичке перспективе: или се, из самог средишта нечега необјашњивог, огласила смрт или се, у том истом тренутку, нуди једна у врхунску лепоту заоденута илузија/сећање („А можда је то само била Ана”). Нема сумње да нам је лирски субјект у песми „Носталгија” тако омогућио да „настављамо своју глуму”, да сенку смрти која је увек уз нас покријемо сликом неземаљске лепоте која долази из успомена. И из свести да нас чека само оно од чега бежимо и пред чим се склањамо, у свет успомена се и рађа „носталгија”, рађа кретање ка ономе што ће, у суштини, остати изван поља саме егзистенције, било као слутња, било као успомена.

ИЗВОРИ

Лалић 1994: Иван В. Лалић, „Белешка о поетици”, *Повеља*, Краљево, број 3–4, 45–47.

Лалић 1992: Иван В. Лалић, *Писмо*, Београд: Српска књижевна задруга.

Др Радивоје Б. Микић

Редовни професор

Филолошки факултет Универзитета у Београду

radivojemikic@gmail.com